

MIT ÉR AZ IDEGEN NYELV, HA NÉMET?

Petneki Katalin

*Eötvös Loránd Tudományegyetem, Germanisztikai Intézet
Német Szakdidaktikai Központ*

A szabad idegennyelv választás lehetősége dilemma elé állítja úgy a szülőt mind a tanulót: melyik nyelvet tanulja, melyik a fontosabb, hasznosabb. A döntésnél mindenki saját személyes tapasztalataiból indul ki és a meglévő lehetőségek közül dönt így vagy úgy. Az, hogy ez végül országos szinten milyen képet ad, legjobban csak átfogó statisztikai adatokból derülhet ki. *Medgyes Péter* „Angol – a kommunikáció pótnyelve” c. cikke (1992), amelyben az angol nyelv magyarországi oktatását és elterjedését mutatta be, többször utalt egyben a német nyelv jelenlegi helyzetére is a hazai nyelvoktatáson belül. Ebből látszott, hogy bár az angol az első helyen áll, de a német sokszor közelíti meg az angol gyakoriságát és európai összehasonlításban nálunk szinte kivételesen erős pozícióban van. Cikkemben ennek az okait szeretném körüljárni.

Német mint idegen nyelv a világban

A Frankfurter Allgemeine szemfüles újságírója ironikus jelenetet írt le újságja 1991. november 26.-i számában: a prágai Károly-hídon egy amerikai turista megszólítja az ott dolgozó festőművészt, aki értetlenül néz rá, majd megkérdi: Sprechen Sie Deutsch? Hasonló helyzet állt elő az Európai Konföderáció prágai konferenciáján, ahol Mitterrand egy kicsit furcsálta, hogy a legtöbb kelet-középeurópai politikus beszédét németül tartotta.

Bár a német nyelv még egyik nemzetközi szervezetben – mint az Európa Parlament, NATO vagy az ENSZ – sem tartozik a hivatalos nyelvek közé, sokfelé nyer teret a világban. A legfőltűnőbb az előretörése persze Kelet-Középeurópa országaiban. Egy bécsi-budapesti közvéleménykutató intézet a következő képpen mérte fel a régió idegennyelv-tudását 1991/92-es adatok alapján:

E táblázat szerint például Horvátország kivételével minden országban a német áll az angolhoz viszonyítva a vezető helyen. Annak a magyarázata, hogy az orosz nyelv még magas arányban szerepel, az évszámban rejlik. Az orosz nyelvet 1991/92-ben még nem lehetett más nyelvvel felcserélni.

1. táblázat. Idegennyelv-ismeret a lakosság arányában

Nyelv	Csehország és Szlovákia	Magyarország	Lengyel ország	Szlovénia	Horvátország
Angol	16	13	15	59	70
Német	48	25	23	71	53
Francia	4	4	6	9	15
Olasz	1	3	0	25	33
Orosz	73	31	72	19	17
Magyar	10	–	0	2	4

(Köztársaság, 1993)

A bambergi egyetem professzora, *Helmut Glück* (1992) egy, a német nyelv helyzetét vizsgáló cikkében összeállítást készített arról, hogy milyen rangsort lehet fölállítani az egyes idegen nyelvek között. Táblázatában 6 európai ország álláshirdetéseiből indult ki. Eszerint a következő kép alakult ki: A német mint idegen nyelv Magyarországon áll legnagyobb arányban az első helyen, az angol Franciaországban, a francia pedig Spanyolországban.

2. táblázat. Idegennyelv-tudás iránti kereslet százalékos aránya a német, az angol és a francia mint idegennyelv esetében

Német		Angol		Francia	
1. Magyaro.	39,87	1. Franciao.	71,09	1. Spanyolo.	20,99
2. Lengyelo.	25,55	2. Olaszo.	68,83	2. Nagy-Brit.	15,28
3. Franciao.	10,64	3. Spanyolo.	60,10	3. Olaszo.	9,42
4. Spanyolo.	7,48	4. Lengyelo.	46,42	4. Lengyelo.	6,59
5. Nagy-Brit.	6,94	5. Magyaro.	36,68	5. Franciao.	5,51
6. Olaszo.	6,17	6. Nagy-Brit.	27,78	6. Magyaro.	3,35

(Glück, 1992)

De a világban másutt is vannak régiók, ahol egyre többen tanulnak németül. Ennek egyértelműen gazdasági okai vannak. Olyan országokban, ahol a német gazdaság befektet, az ottani mérnökök és szakmunkások serege tanul németül. A fejlődő országoknak nyújtott ösztöndíjakból pedig sokan épp a német egyetemeken szeretnék megszerezni azt a tudást, amivel hazájuk gazdasági helyzetét javíthatják. A német felsőoktatás világszerte jó hírnévnek örvend és a sok ösztöndíjlehetőségnek köszönhetően Afrikától Dél-Amerikáig számtalan állam küldi gyermekét Németországba tanulni. A szigorított ösztöndíjelőírásoknak köszönhetően ma már biztosított, hogy a Németországban kiképzett szakemberek hazatérnek és szaktudásukat otthon hasznosítják.

Ismert tény, hogy a német nyelv messze nem olyan egységes, mint pl. a magyar. Bár létezik egy nyelvi norma, az ún. „Hochdeutsch”, amit mi is többnyire tanítunk iskoláinkban, de ezt maguk a németek csak kivételes esetekben beszélik. Általában megismerni a németeket kiejtésükről, hogy ki mely nyelvterületről jött. Érdekes az a megfigyelés, hogy milyen nyomokat hagy a német nyelvterületen szerzett nyelvtudás, amikor Sanghaiban a Volkswagen Művek kínai mérnöke müncheni dialektusban, az arab orvos szász kiejtéssel, az afrikai hotelmanager pedig svábosan szólal meg. (*Glück és Sauer, 1993*) Erről azért is kell említést tenni, mert a németnek ez a jellemvonása lényeges a beszédelsajátítás folyamatában. Ott, ahol csak a norma, vagy például csak egy régió nyelvi jellemzőit ismerik meg a nyelvtanulók, mint ahogy az a volt NDK esetében volt, komoly megértési problémák adódhatnak.

Német mint idegen nyelv Európa országaiban

Az Európai Közösség és a német nyelv viszonya

A német nyelv Európa országaiban nem volt éppen népszerű a II. világháborút követően. Németország konszolidációja után, szívós kultúrpolitikával sikerült csak elérnie azt, hogy Európa egyes országaiban meginduljon vagy némileg megerősödjön a német mint idegen nyelv oktatása. Ennek látványos eredménye az elmúlt két évtizedben kiépített jó francia-német kapcsolat. A két ősellenségből politikai, gazdasági és kulturális partner lett. Mindazonáltal a FAZ 1992. december 28-i számában közzétett statisztikában Franciaország mellett csak Spanyolországban lehetett kimutatni a német nyelv iránti érdeklődés növekedését.

Tipikusabb inkább az ingadozó irányzat, amire a holland példát említeném. Hollandiában különösen nagy ellenérzéseket kellett legyőzni a korábban hódító és megszálló német nyelv és kultúra iránt. Ennek érdekében nagy erőfeszítéseket tettek, így jött létre például az ottani Goethe Intézet segítségével a „Deutsch macht Spaismeretlenß” elnevezésű munkacsoport, akiknek tevékenysége nyomán a német nyelv iránti érdeklődés lassan emelkedni kezdett. De még igazán be sem értek az első eredmények, amikor a Németországban újra fellángoló idegengyűlölet miatt az érdeklődés megint erősen visszaesett. Sok erőfeszítés ment így veszendőbe, amit csak újbóli szívós munkával lehet helyrehozni.

3. táblázat. A német nyelv oktatása az EG-ben

<i>Ország</i>	<i>Tanév</i>	<i>Tanuló</i>	<i>Tanár</i>	<i>Tendencia</i>
Belgium	1982/83	112.630	2.500	csökkenő
	1991	100.000	2.000	
Dánia	1982/83	150.000	3.500	azonos
	1991	150.000	3.500	
Franciaország	1982/83	1.050.000	10.000	növekvő
	1991	1.300.000	10.000	
Görögország	1982/83	1.400	57	nincs adat
	1991	nincs adat	nincs adat	
Hollandia	1982/83	533.000	4.090	ingadozó
	1991	500.000	5.000	
Írország	1982/83	16.700	400	kissé emelkedő
	1991	20.000	400	
Luxemburg	1982/83	9.187	343	ismeretlen
	1991	nincs adat	nincs adat	
Nagy-Britania	1982/83	88.850	6.500	azonos
	1991	90.000	6.500	
Olaszország	1982/83	270.000	944	ingadozó
	1991	250.000	3.000	
Portugália	1982/83	5.933	600	ismeretlen
	1991	nincs adat	nincs adat	
Spanyolország	1982/83	1.000	18	növekvő
	1991	9.000	150	

(Glück, 1992)

A németországi németek, ahogy nyelvük és kultúrájuk szerepét látják

Az újraegyesítéssel Németországnak nemcsak területe, hanem politikai, gazdasági és kulturális szerepe is megnőtt. Ez nagy kihívás, és a gazdasági életben már érzékelhető is olykor, hogy e kihívásnak nem mindig sikerül megfelelnie. Az egyre nehezebben teljesíthető gazdasági terheket politikai téren kívánják kompenzálni, így például nagy nyomást fejtenek ki annak érdekében, hogy a német nyelv az Egyesült Nemzetek Szervezetének is hivatalos nyelve legyen.

Az a gyökeres átalakult Európában, aminek következtében Németország egyesülése lehetővé vált, nagy változásokat okozott keleti szomszédainál. Németország történelmi kötelességének érezte azt, hogy ezeket az országokat úgy gazdaságilag mind kulturálisan segítse. A német parlament 1990. október 30.-i határozatában felszólította a német kormányt arra, hogy lehetőségeihez képest támogassa a német nyelv elterjedését Kelet-Közép-Európa országaiban. Különösen sok anyagi és szellemi tőkét fektetnek be az ún. kelet-középeurópai országok iskolapolitikájának, iskolarendszerének és tanárképzésének fejlesztésébe. Céljuk az, hogy hozzáférhetővé tegyék ezen országok polgárai számára egy műszakilag és kulturálisan magasan fejlett régió kincseit, megnyissák az utat a demokrácia és egyben „Európa felé”. Így számtalan ösztöndíj áll rendelkezésre és lektorokat ill. vendégtanárokat delegálnak ezekbe az országokba. (A Begegnung c. újság alapján Magyarországra 1991-ben kb. 90 vendégtanárt küldtek. A DAAD 1990-ben 3 lektort és 2 főiskolai tanárt küldött Magyarországra. 1993-ban pedig már 11 DAAD-lektor tanított nálunk.)

A német mint idegen nyelv osztrák szemszögből

Németország buzgósága az ún. kelet-középeurópai régió támogatásában nagy kihívást jelentett német nyelvű szomszédunk, Ausztria számára. Az osztrákok azonban elég hamar átlátták, hogy a németek emberbaráti támogatása mögött kemény gazdasági érdekek állnak: új lehetséges piacok feltárása, ami ugyancsak jól jön a gazdasági recessziótól szenvedő megnagyobbodott Németországnak. Ezért az osztrákok is léptek és intenzív kultúrpolitikai munkába kezdtek. 1989-ben 5 évre szóló programot dolgoztak ki, amelynek keretében lektorokat és vendégtanárokat küldenek a szomszédos országokba. Új szó is született: „der Grenzlehrer”, aki – többnyire Burgenlandból – a határmenti nagyobb települések iskoláiban segít. Mivel a gazdasági életben Magyarország Ausztria kereskedelmi partnerei között a legutóbbi időben az ötödik helyre tört fel, a legnagyobb támogatást Magyarország kapja Ausztriától. Jelenleg 43 osztrák lektor dolgozik hazánkban, míg például Csehországban és Szlovákiában összesen csak 30.

A német kormány által támogatott „Deutsche Schule” mellett öt évvel ezelőtt nyílt meg Budapesten az ún. Osztrák Gimnázium, s létét ma már természetesnek vesszük. Egy évre rá Prágában is megnyílt egy hasonló gimnázium. De hány helyen van még német nyelvű osztrák gimnázium a világon? Ezen a kettőn kívül van még két jóval régebbi keletű osztrák gimnázium: az egyik Isztambulban, a másik Guatemalában. Ilyen kontextusban lesz csak igazán világos, hogy milyen jelentős lépés volt ez az osztrák kulturális kormányzat részéről. Minden bizonnyal volt még más ok is arra, hogy az

osztrákok szomszédaikat sok területen, így a nyelvoktatásban is, támogassák. A racionális gazdasági okok mellett szerepet játszottak emocionális okok is: a korábbi nagyhatalmú Habsburg birodalom egykori kisugárzása, a sokszínű és ezáltal gazdag monarchia utáni nosztalgia. A vasfüggönytől nemcsak azok szenvedtek, akik tőle keletre voltak. Bécs egykori kisugárzási területe beszűkült. Prága és Budapest a századfordulóig kétnyelvű városnak számítottak, német nyelvű kulturális élettel, német színházakkal és újságokkal, fokozatosan elfelejtették a közös birodalom közös nyelvét. Ezért Ausztria elemei érdeke lett, hogy a német nyelvtudást ismét életre keltse, illetve segítse terjedését a Moldva és a Duna mentén.

Idegennyelv-tudás Kelet-Közép-Európában

Glück professzor a FAZ-ban közzétett cikkében (1992) felmérte a német nyelv helyzetét a közép- és kelet-európai régióban is. Az adatokat azonban nem tudta igazán kiértékelni megbízható információk híján. Azonban annyi világosan kiderült számára is, hogy csak Lengyelországban észlelhető csökkenő tendencia, a többi volt szocialista országban erős növekedés tapasztalható a német nyelv iránti érdeklődésben.

Vessünk egy pillantást arra a képre, hogy az osztrák-magyar közvéleménykutatók hogyan látják az idegennyelv-tudás helyzetét nálunk és néhány volt szocialista államban:

4. táblázat. Idegennyelv-ismeret a volt szocialista államokban:

Idegennyelv-ismeret	Csehorsz. Szlovákia %	Magyarország %	Lengyelország %	Szlovénia %	Horvátország %
Folyékonyan beszél 1 nyelvet	15	6	7	22	22
Jól beszél 1 nyelvet	26	11	17	46	53
Egy kicsit beszél 1 nyelvet	47	30	56	25	21
Egy nyelvet sem beszél	12	49	19	6	3

(Köztársaság, 1993)

E táblázat elég világosan mutatja Magyarországot az utolsó helyet foglalja el az idegennyelv-tudás terén.

A német nyelv oktatás hagyományai hazánkban

A német nyelv hazánkban nem újkeletű, sok évszázados hagyományokra tekinthet vissza. Igazán akkor terjedt el a német nyelv használata, amikor a törökök kiűzése után az elnéptelenedett vidékeket németekkel telepítették be. Voltak már ugyan korábban is német telepesek – gondoljunk csak a bánáti vagy felvidéki szászokra –, de a német nyelvű lakosság száma csak a XVII. század végén nőtt meg jelentősen. *Mária Terézia* híres *Ratio Educationis*a már feloldotta az oktatásban a latin nyelv egyeduralmát. A soknyelvű osztrák birodalomban 1784. április 26-án hozta meg II. József nyelvrendeletét, melyet május 18-án tettek közzé és ezzel bevezette a német nyelv hivatalos használatát. Célja az volt, hogy ezzel biztosítsa a soknemzetiségű birodalmon belül az egységes közigazgatást. A német nyelv hivatalossá tételét fokozatosan, 3 éven át kívánta bevezetni. Ezzel a lépéssel tulajdonképpen – ha kis időre is – a német törvényesen Közép-Európa közvetítő nyelve lett. Mint ismeretes, *II. József* nyelvrendeletét, mint minden más rendeletét a türelmi rendeleten kívül, röviddel halála előtt visszavonta (*Winklerné*, 1992).

A *Bach*-korszak erőszakos elnémesítő politikája 1849–1860 között dúlt, tehát nem volt túl hosszú életű. Mégis a XVIII. – XIX. századi német nyelvhasználat máig kiható nyomokat hagyott nyelvünkben. A közigazgatás gyakorlatilag németül folyt, tehát állami szolgálathoz elengedhetetlenül szükséges volt a német nyelvtudás. Egyes iparágak, ahol a mester német s az inas magyar volt, nem lehetett német nyelvismeret nélkül boldogulni, nem beszélve a katonaságról. Áthatotta a mindennapi életet is, így számos köznap tárgy elnevezése még ma is él német alakjában, bár többnyire van magyar megfelelője is, mint pl.: hokedli-ülöke, kredenc-pohárszék, spájz-éléskamra, amiből azonban a kamra megint csak német eredetű szó (*Kammer*). Bizonyos szakmákban – főleg a kézműiparban – ma is elfogadottak a német eredetű szakszavak mint: dűzni (*Düse*), lejsztni (*Leiste*), flekni (*Flecken*), stüncni (*Stütze*), stb. De a mai köznyelv, sőt az argó is él még számos német eredetű szóval, hogy csak néhányat említsék: drukker, stukker, placc, beslisszol, bliccel, besuszterol, landol, leblechol, lébol, stb. Ezek a példák még a laikus számára is megmutatják, hogy a német nagyon széles rétegek nyelvébe hatolt be.

A XVIII. század óta azonban a német tulajdonképpen a művelt polgárság és nemes-ség társalgási nyelve lett, hiszen aki az elemi után tovább járt iskolába, az a latin mellett németül is megtanult. Ez a réteg törekedett elsősorban arra, hogy állami szolgálatban helyezkedjen el. Azonkívül a jiddis nyelvű zsidóság is a németet használta az egész Monarchián belül a kereskedelem közvetítő nyelveként. Így kialakult egy olyan réteg, akely kitűnően tudott németül. Ebből a rétegből származnak azok az egyéniségek, akik a magyar szellem értékeit németül írott műveik révén Európa számára megközelíthetővé tették (pl. *Lukács György*, *Balázs Béla*, *Molnár Ferenc*).

Ezt a gazdag hagyományt próbálták elfojtani 1945 után, leginkább azzal, hogy az egyetemeken korlátozták, a főiskolákon pedig megszüntették a német nyelvtanárképzést. Hogy ez a gondolkodás milyen ártalmas volt, azt most érezzük igazán, hisz a most legaktívabb korosztályok kínlódnak az elmaradt ill. hatástalan nyelvoktatás miatt.

Tanítási célok a német mint idegen nyelv oktatásában

Iskolai nyelvoktatásunkban évtizedeken át az ún. „Tanterv és utasítás” határozta meg és írta le az oktatás célját. Az idegennyelv-oktatás terén az általános iskolában sokáig csak az orosz nyelvre volt ilyen cél, míg a gimnáziumokban az első idegen nyelv az orosz, valamint a 2. idegen nyelv tanításának célját rögzítették hivatalból. Ez utóbbinál az általános tantervű gimnáziumoknál nagyon minimális volt ez a célkitűzés. Az 1980-as években elkészült új tanterv hármasként célkitűzést ír le:

1. Nevelési cél: „... a német nyelvoktatás része a szocialista ember személyisége alakításának”

2. Kommunikatív-gyakorlati cél: „A második idegen nyelv oktatása csak a gimnázium első két osztályában kötelező. A harmadik és negyedik osztályban fakultatívvá válik.” Cél: „az alapszintű nyelvismeret és átfogó alapszintű nyelvtudás”, amelyet azonban „egyértelműen definiálni nem tudunk.”

3. Művelési-művelődési cél: „némi ismeret az illető népek földrajzáról, társadalmi berendezkedéséről, kultúrájáról, szokásairól.” (Kéri, 1980)

Ez a célmeghatározás nem segítette elő a nyelvoktatás hatékonyságát. Így a pedagógusok többsége olyan konkrétan megfogható célokat keresett, mint az idegen nyelvi érettségi és az állami nyelvvizsga. Itt konkrét leírást kaptak, hogy mik az elvárások, mire kell felkészíteni a tanulókat. Így lett az idegen nyelvek oktatásából edzőtábor, ahol a nebulók „tesztre szabott feladatok” gyakorlásában edzték magukat. Hogy ez a vizsgaközpontú szemlélet nem hatott kedvezően a nyelvoktatás eredményességre, azt *Medgyes Péter* cikke az angol nyelvre vonatkozóan részletezte. Csak annyit fűzhetek hozzá, hogy mindez érvényes a német nyelvre is.

Világos, hogy az oktatási célokat újból meg kell fogalmazni, úgy, hogy az oktatás az idegen nyelvi kommunikáció eredményességét tartsa szem előtt (*Zaláné, 1993*). Ezért tekintettünk nagy várakozással az új Nemzeti Alaptanterv elé, és ezért okozott csalódást az általunk ismert utolsó (1993. májusi) változat, amelyben ismét csupán „elemi” illetve „alapszintű készségek” elsajátítása a cél. Hogy ez mit jelent, az itt sem derül ki.

Tudjuk, hogy az elmúlt időszak nevelési céljai ezt a fogalmat alaposan lejáratták, de miért van az, hogy míg a matematika tanításának van nevelési célja (logikus gondolkodás fejlesztése), addig az idegen nyelvek oktatásának nincs. Pedig nagy lehetőségek rejlenek benne az identitástudat kialakításában, a saját kultúra, sőt, az anyanyelv jobb megismerése terén is. Az interkulturális nevelés nem csupán frázis, csak éppen alkalmazni kellene.

Tanulási célok a német nyelv választásánál

Az iskolai tanuló tanulási céljai

Az iskolai tanuló igazán csak ritkán választhat. Többnyire azt az idegen nyelvet választja, amire az adott iskolában van tanár. *Földes Csaba* (1992) cikkében azt állítja, hogy a német az alacsonyabb szintű és vidéki, míg az angol a magasabb szintű és városi

Mit ér az idegen nyelv, ha német?

iskolákban a keresettebb. Ennek közvetlen oka, hogy az általános iskolákban és vidéken többen tanítanak németet, bár sokan szakképzettség nélkül.

5. táblázat. Idegen nyelvek tanítása a magyar közoktatásban

Nyelv	Tanulók száma	%	Tanárok száma	Szakképzett	%	Képesítés nélkül	%
<i>Általános iskolák</i>							
Német	279.568	48	2.888	955	33	1933	67
Angol	197.352	34	2.087	909	44	1178	56
Francia	12.384	2	221	117	53	104	47
Orosz	274.811	47	6.983	6.546	94	437	6
<i>Gimnáziumok és szakközépiskolák</i>							
Német	128.258	42	1.649				
Angol	146.556	48	1.998				
Francia	27.751	9	562				
Orosz	101.559	33	3.179				

(Ginter, 1993, Statisztikai Tájékoztató, 1993)

Ginter Károly összeállításából ez világosan kiderül. Az általános iskolákban több némettanár tevékenykedik mint angolos. Persze nagyon nagy a szakképzetlenség aránya. Ennek okát abban gyanítom, hogy számos olyan pedagógus, aki konyhanyelven már beszélt a németet, most a nagy keresletet látva megpróbálkozik tanításával. A szomorú azonban az, hogy soknak még pedagógiai végzettsége sincsen, csupán egy középfokú nyelvvizsga-bizonyítványa. Ez a helyzet pedig a képzett nyelvtanárok tudását értékeli le.

A tanuló tehát abból választ, ami van. Nyilvánvaló, hogy a gimnáziumokban már sokkal nagyobbak a lehetőségek, hisz a gimnáziumi nyelvtanárképzés sosem szűnt meg.

A középfokú oktatásban már valóban az angol a vezető nyelv. De az is látszik, hogy sokan a németet az általános iskolában legalábbis az emlegetett „alapszinten” többnyire már elsajátították, illetve 2. idegen nyelvként folytatják az általános iskolában megkezdett némettanulást.

A középiskolai tanuló saját céljait – ha egyáltalán megfogalmazza – a társadalmi (szülői, tanári) elvárások alapján tűzi ki, ez pedig, mint említettem, az érettségi illetve még inkább az állami nyelvvizsga, többnyire a középfokú. Az, hogy az érettségi a régi tantervre épült tananyagra vonatkozik, az állami nyelvvizsga pedig dolgozó felnőttek

részére készült – ez nyilvánvaló ellenmondás. De ezt az ellentmondást sem az értettsé-
giztetők, sem a vizsgáztatók nem látták be, nem vették észre, milyen horderejű
pedagógiai probléma rejtőzik a kérdés mélyén. Az új oktatási törvény azonban szeretné
az érettségít idegen nyelvből végre a helyére tenni. Tudtommal még nem készült olyan
felmérés vagy tanulmány, amely az iskolai tanulók valódi nyelvtanulási céljait elemezné.

A felnőtt nyelvtanulók céljai

Azok, akik felnőtt fejjel kénytelenek behozni az idegennyelv-tudás terén a lemaradást, sokáig szintén az állami nyelvvizsgával megszerezhető dokumentumot tartották fő célnak. Ezzel igazolták tudásukat, akkor is, ha ezek után sem voltak képesek például egy telefonbeszélgetést idegen nyelven lebonyolítani.

Ma már azonban egyre többször a vizsgapapír helyett tényleges nyelvtudásra van szükségük. *Monika Dannerer* (1992) érdekes tanulmányt készített olyan gazdasági szakemberekről, akik osztrák-magyar vegyes vállalatoknál dolgoznak. Eszerint az üzleti tárgyalások 87%-ban németül, 11%-ban egy harmadik közvetítő nyelven, ami leginkább az angol és csupán 2%-ban folynak magyarul. A megvizsgált cégek 73%-ánál német a közvetítő nyelv a nem németnyelvű országokkal folytatott üzleti tárgyalásoknál, ezek közül legtöbbször a kelet-középeurópai országok, majd a skandináv államok végül pedig a Benelux államok szerepelnek, de előfordult a német mint közvetítő nyelv olasz, sőt, francia tárgyalások esetén is.

Ebben a tanulmányban megvizsgálták azt is, hogy a németül folytatott üzleti tárgyalásoknál milyen problémák merülnek fel és egy esetleges tanfolyamon milyen készségeket szeretnének a megkérdezettek elsajátítani. A problémák körében 21,1% volt kifejezetten nyelvi problémának nevezhető, ez elsősorban abból adódott, hogy a tárgyaló partner a németet dialektust beszélte. (Jelenlegi tankönyveink például a német nyelv osztrák variációját egyáltalán nem tanítják.) A többi megnevezett probléma inkább interkulturális különbségekből adódott: kulturális eltérések 11,3%-ban okoztak gondot, szervezési problémák 19,7%-ban, a bürokrácia különböző megnyilvánulásai 21,1%-ban és a legnagyobb mértékben, 28,2%-ban az eltérő vállalkozási kultúra és vezetési stílus. Ebből is nyilvánvaló, hogy nem a tesztek helyes megoldására, hanem interkulturális kommunikáció kifejlesztésére kellene a nyelvoktatásban összpontosítani. Hasonlóak derültek ki az igényeknél: elsősorban nem az egyes nyelvi készségek fejlesztését várják, bár ez is fontos, hanem tárgyalási készséget, amin nyelvtudás mellett helyesen megválasztott magatartásformákat, tárgyalási stratégiákat értenek.

Tanulságok

A felvázolt kép alapján kiderül, hogy az elmúlt időszakban az oktatáspolitikában az idegennyelv-oktatás szerepét nem a tanulók érdekei és céljai határozták meg. Most pedig, hogy úgy gazdaságilag mind társadalmilag megpróbálunk felzárkózni a „Nyugat”-hoz, világos, hogy a magyar átlagpolgárnak erre csak akkor van esélye, ha a külvilággal kommunikálni tud. Nagy hatósugarú, az egész világot átfogó kommunikációs eszközre van szüksége, és ez ma az angol. Ugyanakkor szüksége van a szűkebb kultúrkör és a kö-

Mit ér az idegen nyelv, ha német?

zeli és szoros gazdasági kapcsolatok miatt ennek a régiónak immár évszázadok óta használt közvetítő nyelvére, a németre is. A németül tanulónak hazai szemszögből nézve sokkal realisabb esélyei vannak arra, hogy kijusson célnyelvi országokba, német nyelvterületre, mint hogy eljusson a távoli Angliába vagy Amerikába. Viszont a technika fejlődése nélkülözhetetlenné teszi a másik germán nyelvet, az angolt annak is, aki soha életében nem vetődik olyan messzire. Mindkét nyelvre szükségünk van, sőt, a kevésbé „frekvenciált” nyelvekre is, s hogy a jövő generációinak ez módjában álljon, nekünk, idegennyelv-szakos pedagógusoknak kell mindent megtennünk. A címben feltett kérdésre, hogy mit ér az idegen nyelv, ha német, nem az az igazi válasz, hogy a német nyelvtudás más nyelvekkel szemben erős pozícióban van. Akár a német, akár más nyelv tudásáról van szó, az csak akkor ér igazán valamit, ha azok, akiknek tanítjuk, eljutnak arra a szintre, ahonnan önállóan és saját igényeik szerint tudnak továbblépni. Ezért nem egymás konkurenciájaként kell az idegen nyelveket kezelni, hanem meg kell próbálni kölcsönösen begyűjteni az egyes nyelvek oktatásában szerzett tapasztalatokat és azokat más nyelvek oktatásában kipróbálni. Kommunikációt kell elkezdeni az egyes izolált nyelvszakok között, sőt, ne adj' Isten, az anyanyelvet tanító kollégákkal is. Ez mindenkinek hasznára válna, legyen szó angol, német vagy bármi más nyelv oktatásáról. Ne passzívan várjuk a Nyugattól, hogy „megsegítsen” minket. Rajtunk, nyelvtanárokon is áll, hogy Magyarországon milyen hamar és mekkorára sikerül az Európába vezető kapukat megnyitni.

Irodalom

- Dannerer, M. (1992): Wirtschaftsdeutsch in Ungarn. Eine empirische Studie über Bedarf und Probleme. *Info DaF* 19, 3. sz. 335–349.
- Földes, Cs. (1992): Deutsch als europäische Verkehrssprache. *DUFU* II. sz. 39–41.
- Földes, Cs. (1992): Deutsch als Verkehrssprache in Ostmitteleuropa – am Beispiel Ungarns. In: Born, J. és Stöckel, G. (szerk.): *Deutsch als Verkehrssprache in Europa*. de Gruyter, Berlin-New York (Jahrbuch 1992 des IdS Mannheim).
- Földes, Cs. (1992): Zur gegenwärtigen Situation des Deutschen als Fremdsprache in Ungarn – dargestellt im osteuropäischen Kontext. *Zielsprache Deutsch*, 23. 1. sz. 30–40.
- Ginter, Károly (1993): Az idegen nyelvek a közoktatásban. *Nyelvinfó*, 1. 1. sz. 7–9.
- Glück, H. és Sauer, W. (1993): Chinese mit Münchner Dialekt. Aus wirtschaftlichen Gründen wächst das Interesse am Deutschunterricht. *DIE WELT*, 1993. 7. 21.
- Glück, H. (1992): So schwach ist das Deutsche international gar nicht. Sprachkenntnisse als Wirtschaftsgut. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, Nr. 300, 1992.12.28. 7.
- Kéri Henrik (1980): *A gimnáziumi nevelés és oktatás terve*. Tantervi útmutató. Német nyelv I.–IV. osztály. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Közvéleménykutatás: Idegennyelv-tudás Kelet-Közép-Európában. *Köz társaság*, 1993/4, 33–34.
- Krumm, Hans-Jürgen (1991): Zur Situation der deutschen Sprache im Europa der Neunziger Jahre. *DUFU* II. sz. 5–6.
- Medgyes Péter (1992): Angol – a kommunikáció pótnyelve. Képek az angol nyelv magyarországi oktatásáról és terjedéséről. *Magyar Pedagógia*, 92. 4. sz. 263–283.

Petneki Katalin

- Nelde, P. H., Vandermeeren, S. és Wölck, W. (1991): Deutsch in Ungarn – Ergebnisse einer kontaktlinguistischen Umfrage. *DUfU* II. sz. 13–25.
- Neuner, G. (1989): Kommunikative Didaktik – auch für den Deutschunterricht in Ungarn? *DAAD-Dokumentationen*, Szeged-Bonn, 497–519.
- Statistikai Tájékoztató (1993). Alapfokú és középfokú oktatás 1992/93. Művelődési és Közoktatási Minisztérium, Budapest.
- Winkler Tiborné (1992): Az iskolai német nyelvtanítás Magyarországon a kezdetektől 1948-ig. Bölcsész-doktori disszertáció, Budapest.
- Witte, B. C. (1991): Deutsche Gastlehrer in den MOE-Staaten. Ein Beitrag zu Frieden und Verständigung. *Begegnung* 2. sz. 2.
- Zaláné Szablyár Anna (1993): Tanítási és tanulási célok. Előadás a III. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencián. Miskolc. Kézirat.

Mit ér az idegen nyelv, ha német?

ABSTRACT

KATALIN PETNEKI: WHAT IS A FOREIGN LANGUAGE WORTH IF IT IS GERMAN?

Concerning the number of students and teachers involved in foreign language education, English takes the first place. There is some statistical evidence claiming that at different levels of education German is nearly as popular as English. The importance of any foreign language is supported by other data, for example, in job advertisements language knowledge is also among the conditions of many applications. In Hungary, in this aspect, just as in any former social countries, German takes the first place. This tendency shows the important role taken by Germany in this area. In Western Europe, German as a foreign language is important only in Germany because of the great number of foreigners. In other EC countries it is preceded by English, French and Spanish. In Hungary, German is studied and taught for economical reasons as well as for reasons of educational tradition. Surveys reveal that only very few people would say that they speak any foreign language, although they had to study it for at least 4 years at school. There are different reasons for this failure. Teaching objectives, since they were not compatible with the real aims of the student, were ignored in practical language teaching. Priority was taken by the language examination, and the aims of the student and the teacher were adjusted to it. For a long time, the goal of adults was also to obtain the language certificate. The situation has changed during the course of time. It became clear that what is needed is language competence, that is to develop the ability of thinking and acting independently in the foreign language. Not only foreign language knowledge but intercultural competency is also expected. The renewal of foreign language education should be in agreement with these aims. Teachers of foreign languages should coordinate their work to develop and revitalize their profession.

MAGYAR PEDAGÓGIA **93**. Number 3–4. 135–147. (1993)

Levelezési cím / Address for correspondence: Katalin Petneki, Eötvös Loránd University, Department of German Studies, Centre of German Methodology, H–1146 Budapest, Ajtósi Dürer sor 19–24.